

JOSEP PERARNAU I ESPELT

UN ALTRE VOLUM MANUSCRIT CATALÀ PERDUT:
EL DE PISTOIA, BIBLIOTECA FEBRONIANA 314

La llista completa dels volums manuscrits d'autors catalans destruïts o d'alguna manera perduts durant el segle actual donaria un resultat alarmanant. Essent impossible de confegir-la per la molt senzilla raó que la major part dels fons afectats no tenien inventari i, per tant, no essent possible de saber quines obres literàries nostres posseïen —pensem, només, en la multitud d'arxius eclesiàstics que cremaren el juliol de 1936, dels quals ni tan sols sabem si contenien obres literàries manuscrites— ens limitarem a fer una petita i alhora massa llarga llista de les pèrdues més conegudes.

1904. Torí. En l'incendi de la Biblioteca Reial crema el Cod. Lat. MLXV, on eren copiades en exemplar únic obres en català de Bernat Garí i d'Antoni Canals.

1909. Barcelona. Durant els dies de la Setmana Tràgica crema l'Arxiu del Monestir de Jerònimes, en el qual s'havia conservat la major part de l'herència literària dels mestres de l'Escola Lulliana de Barcelona.

1914-1918. Lovaina. Desapareix en un bombardeig tot el fons antic de la Biblioteca de la Universitat. Recordem que n'havien estat professors un lullista com Emeric Van de Velde en la primera meitat del s. xv o el nostre Joan Lluís Vives un segle més tard.

1936-1939. Catalunya i País Valencià. La revolució del mes de juliol redueix a cendra o és ocasió de fer desaparèixer un nombre ingent de fons manuscrits. D'entre els volums que encara no han tornat a comparèixer recordarem:

— València. Arxiu de la Catedral: un dels volums manuscrits de *Sermons* catalans de sant Vicent Ferrer.

— Morella. Arxiu de l'Arxiprestal: quatre volums manuscrits amb obres catalanes d'Arnau de Vilanova, de sant Vicent Ferrer i d'altres.

— Sogorb. Arxiu de la Catedral: tots els volums manuscrits aplegats durant el s. xvi pel bisbe Joan Baptista Pérez.

— Tarragona. Arxiu de la Confraria de la Sang: deu volums.

— Barcelona. Biblioteca Episcopal del Seminari: volum manuscrit de *Doctrina pueril* de Ramon Lull.

— Barcelona. Arxiu de Santa Maria del Mar: textos literaris que havia començat de publicar Joan B. Codina.

— Barcelona. Arxiu de Palau o de Sobradriel: tretze dels setze volums manuscrits inventariats per Ignasi Casanovas.

— Barcelona. Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puelles: volum amb la traducció catalana de la *Somme le Roy* de Llorenç d'Orléans.

— Barcelona. Arxiu del Monestir de Pedralbes: Cod. D. 1 i d'altres no identificats.

Entorn de 1948. Saragossa. Biblioteca de la Seu. Furt de diversos volums manuscrits, entre els quals es trobà a mancar el que portava el número 1257, amb textos lullians. Algun d'aquells volums és ara propietat de qualque biblioteca nord-americana.

1983. Cervera. Museu «Duran i Sanpere». Furt d'un centenar de peces, entre les quals figurava el primer foli del *Llibre de privilegis* de 1360, esquinçat del volum, tot sortosament recuperat.

La llista anterior, tan extensa com incompleta, s'acaba d'allargar amb una nova anella. En efecte, durant la primavera de 1983, els responsables de la Biblioteca Febroniana de Pistoia s'adonaren d'haver estat víctimes d'un furt d'un cert nombre de volums manuscrits, entre els quals figurava el que portava el número 314, volum tot ell constituït de textos relatius a astronomia, llatins i catalans, detall aquest darrer que justifica l'afirmació que aquell volum procedia de Catalunya i potser, més en concret, del Rosselló, car l'única nota relativa a un posseïdor més antic que la Biblioteca Febroniana ens diu que el volum pertanyé al monestir de Sant Policarp, prop Limós (ara, Departament de l'Aude), no gaire temps després d'haver estat escrit entorn de 1440 (aquesta és la data presa com a punt de referència en les operacions de càlcul del f. 13^r).

La pèrdua és doblement de doldre perquè, si la de qualsevol volum manuscrit és literalment irreparable, ho és més la d'un llibre dedicat a temes d'astronomia, no excessivament abundants entre els manuscrits catalans conservats. La desaparició del volum que ens ocupa és encara més deplorable, car un dels textos, segurament còpia única i per tant ara inabastable, era la traducció catalana de la *Theorica planetarum* de Gerardo de Sabbioneta de Cremona.

Aquesta i altres dades sobre el contingut ens són conegudes pel fet que el llibre havia estat recentment descrit pel prof. Stefano Zamboni en el volum tercer del *Catalogo dei manoscritti filosofici nelle biblioteche Italiane* (hom pot veure una notícia sobre aquest tom en l'apartat dedicat a Itàlia en la tercera part de les «Notícies bibliogràfiques» d'aquest mateix volum d'ATCA). I com que per a major avinentesa en la preparació del treball, el professor esmentat posseïa xerocòpies de les pàgines, en les quals comen-

caven i acabaven els textos d'aquell llibre, ha tingut la gentilesa (que agraiïm profundament) de permetre'ns una reproducció de les pàgines citades, les úniques, per tant, salvades per ara, una mostra textual de les quals (les pàgines inicial i final de *La teòrica de les planetes*) oferim a continuació com a prova del molt que hem perdut amb el furt del volum de Pistoia.

No cal dir que la nostra transcripció només pot ésser fidel a la grafia que és constatable en la reproducció de xerocòpia al nostre abast. És molt possible que l'original permetés de veure alguna cua i per tant de llegir «a», on la xerocòpia només permet de copsar una «o» i per aquesta raó, per exemple, transcrivim «lo part», «lo línia», «lo equació» o sintagmes semblants. També hem respectat la grafia «ang», tot i sospitar que pot significar «angle», de manera semblant a com «plan» equival a «planeta», però en aquest darrer cas alguna vegada la paraula es troba completa, cosa que no succeeix en el primer.

Abans d'acabar, però, creiem que és necessari de proclamar públicament la necessitat d'evitar en el futur, en la mesura en què això sigui possible, que la ceguesa dels elements o la malícia dels homes, separades o combinades, continuïn produint pèrdues, literalment irreparables, sobretot tenint en compte que tals llibres constitueixen ara peces summament cobejades en el mercat internacional de valors culturals sòlids i per tant són, cada vegada més, víctimes exposades a una rapacitat digna dels antics bandolers i corsaris.

Per això, demanem als poders públics, i en particular a la Generalitat de Catalunya, l'adopció d'una política, concretable en una «Llei del patrimoni literari manuscrit», la qual hauria d'incloure:

1. La catalogació, descripció i còpia dels volums manuscrits catalans (d'autor català o d'alguna manera relacionats amb Catalunya), onsevulla que es trobin, amb particular atenció als de propietat privada, per això mateix més exposats a sortir del país. Aquest treball s'hauria de concretar en un «Catàleg de manuscrits catalans», en el qual figuressin tant els conservats a Catalunya com els que en són fora.

2. L'adquisició de llurs textos pels mètodes actuals de reprografia i la conservació d'aquestes còpies a Catalunya en una «Biblioteca general d'obres catalanes».

3. Un pla de publicació del «Corpus Scriptorum Cataloniae».

«Arxiu de Textos Catalans Antics» nasqué i espera continuar al servei d'aquest projecte.

Barcelona, 15 d'abril de 1984

DUES PÀGINES DEL MANUSCRIT DE PISTOIA,
FEBRONIANA 314

[GERARDUS DE SABLONETA CREMONENSIS]

[F. 91^r] COMENÇA LA THEÒRICA DE LAS PLANETAS

Cercle ecèntrich ho exint de punta ho exint de centra és aquel que no ha lo centra ab lo centra del món.

La partida del ecèntrich, la qual mayorment és remoguda del centra del món, és dit anx ho longitudo plus luyñ.

Mas lo part que mayorment se acosta a él és dit oppòsit del anx ho longitut plus prop.

Donchs dos són los lochs entra l'anx e lo oppòsit del anx e són dits longituts migena.

Mou-sa, emperò, lo sol per propri mouiment de occident en orient en lo seu circla ecèntrich .59. graus e 8 .z^a. egualament tots temps.

Per què, couè que lo sol se mogua no egualment en lo cercla dels signes.

Emperò lo món rodage de orient en occident egualment.

Lo mig mouiment del sol és dit l'arch del zodíach cayent entre lo línie ycent del centra de la terra al loch del principi de àries e la línie yxent d'aquel metex centra al firmament.

Línia dich egualament distant a la línia yxent del centre del ecèntrich per lo centra del cors del sol.

Lo ver mouiment del sol és dit l'arch del zodíach cahent entre lo cap d'àries ho principi d'àries e la línie yxent de la centra de la terra (*segueix ratllat* per igual lo línie que part del centre del sol) per lo cors del sol.

E la equacion ho egualment del sol és dit l'arch del zodíach cahent entra lo mig mouiment e lo ver mouiment.

Equació alguna no és lo sol estant en son auge ho en l'oppòsit de son auge.

E a la longitut migene és lo plus grau de lo equacie.

Argument del sol és dit l'arch del zodíach cahent entra lang e la línia terminant lo mig mig (*sic*) mouiment.

Lang del sol en la segona significació és dit l'arch del zodíach cahent entra lo cap d'àries e lo línie que passa per lang del ecèntrich.

Emperò en la vna mitat del cel mayor és lo mig mouiment que-l vertader mouiment.

E, per tant, labors lo equació del sol és sostraedora del mig mouiment.

E en l'altre mitat és menor, per què lauors lo equacie del sol és ajustadora al mig mouiment.

Mas trobràs, emperò, lo mig mouiment del sol és trobat algun arch del zodíach que en çy se age al zodíach com és l'arch del ecèntrich trespasat del sol al ecèntrich e açò se troba per lo línie egualment distant, segons que appar en la figura çy figurada...

(L'angle inferior dret de la pàgina és ocupat per una figura circular de 69 mm de diàmetre, en el cercle extern de la qual hom pot llegir amb una certa facilitat els noms dels signes del zodíac.)

.....
 [F. 101^r] Los aspectes dels planetes axí poden ésser haguts: sie'n entrat ab lo grau de la equació de cascun planeta en la taula hi (?) la assenció del grau (?) del sercle dret.

La qual taula comensa a àries e lo nombre dels graus trobat sots lo grau portant aquella planeta sia'n seruat.

D'aquí anant sia entrat ab lo grau del equació de cascun altre en lo nombre dels graus atrobat sots lo signa comptant, aquel sie'n pris e seruat.

E d'aquests .4. nombres axí prises sie sostret lo menor del maior e si puja la sisena part del sercla grau per grau, seran aquellas planetas aspecta sextile (?).

E si romendrà lo quarta part, serà aspecta quart.

E si roman tans graus quants comprèn lo .3. part del sercla, serà aspecta ters.

E sy roman la mitat, grau per grau, serà aspecta oppòsit.

E sy romandrà més graus ho meyns del desús dits, lauors no-s esguardran los planetes.

E sy res no roman serà lauors coniuets ho ajustàs corporalament aquelles planetes.

E sy romandran tants graus quants ne compregua lo resplendor del astre, lauors aquellas planetas seran ajustades per lum e no corporalment.

EXPLICIT LA THEÒRIQUE DE LES PLANETES.